

Jeřábková, Alena

Kroj a odívání

In: Jeřábek, Richard. *Proměny jihomoravské vesnice : (národopisné studie z Brumovic)*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1981, pp. 85-100

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121786>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

KROJ A ODÍVÁNÍ

Organizace a metoda výzkumu

Výzkum lidového odívání v Brumovicích probíhal ve dvou etapách: v letech 1970—1973 navštívili tazatelé¹ 40 místních občanů, kteří jim podali informace o lidovém oděvu² v minulosti i v přítomnosti. K tomuto účelu byli vybráni vesměs starší pamětníci; z celkového počtu čtyřiceti informátorů bylo pouze sedm mladších padesáti let. Výběr informátorů nebyl náhodný; vycházel z výsledků předběžného výzkumu, který se prováděl v roce 1969 ve všech domech v obci a jehož účelem bylo zjistit sociální strukturu obyvatelstva. Při tom byli zaznamenáni též informátoři, kteří byli s to poskytnout o lidovém kroji význačnější sdělení než ostatní občané, popřípadě zhotovovali nebo vlastnili cennější součástky tradičního oděvu.

V druhé etapě výzkumu v roce 1975 jsme sledovali, v jaké míře se v přítomné době nosí kroj, k jakým příležitostem se obléká a jakou funkci plní v denním životě. Dále jsme si kladli za cíl postihnout estetické názory na odívání a celkovou úpravu zevnějšku. Tyto aspekty jsme průběžně sledovali už během první etapy výzkumu, výlučně na ně jsme se zaměřili v jeho druhé etapě v roce 1975. Informátoři byli zvoleni více méně náhodně, jen s ohledem na to, aby mezi nimi byli zastoupeni muži i ženy ze všech věkových skupin a různých sociálních kategorií. Navštívili jsme celkem 64 informátorů z 61 domovních čísel, což představovalo 5,81 % obyvatel, mezi nimiž byly zastoupeny věkové skupiny takto: 20—30 let (6), 30—40 (5), 40—50 (11), 50—60 (18), 60—70 (16), nad 70 (8).

V první i druhé etapě výzkumu převažovaly mezi dotazovanými ženy:

¹ V letech 1970—1973 se podíleli na výzkumu lidového oděvu posluchači národopisu Jiří Cívárek, Vladislava Holásková, Jarmila Lidmilová, Hana Olšanská, Eva Pavlincová, Irena Riháková, Anna Rýznarová, Alexandra Škyříková a Jiřina Umlaufová. V roce 1975 se zúčastnili výzkumu externí posluchači Lubica Brósová, Alois Čada, Eva Jančíková, Vladimíra Kašťáková, Eva Kolářová a Dita Marenčinová. Na ověřovacím výzkumu a shromáždění obrazové dokumentace spolupracovaly v roce 1976 Miroslava Česneková, Alena Jeřábková ml. a Alena Potůčková.

² Terminologie lidového oděvu nebyla dosud v odborné literatuře závazně stanovena ani pro výchozí pojmy. Ve shodě se zavedenými zvyklostmi používám pro označení tradičního lidového kroje výrazu lidový kroj nebo lidový oděv, pro označení přítomného civilního oděvu současný oděv nebo současné odívání.

v první etapě bylo ze 40 informátorů 27 žen, ve druhé etapě bylo ze 64 informátorů 50 žen. Tento nepoměr mezi pohlavími informátorů není u výzkumů lidového oděvu neobvyklý. Ženy totiž odpovídají na tyto otázky ochotněji a s větší zasvěceností než muži a často bývají v odívání rodiny rozhodujícím činitelem, kterému se muži pasívněji podvolují.

Mimo to jsou ženy snáze zastižitelné doma; z přehledu ekonomické aktivity obyvatelstva vyplývá, že v obci pracuje 70 % žen, zatímco mužů pouze 43,9 %.

V první etapě výzkumu činil podíl zemědělců v produktivním věku z celkové počtu dotazovaných osob 20 %, ve druhé etapě 26 %. V obou případech nedosáhl počet zemědělců třetiny ze všech dotazovaných osob, což je přibližně podíl zemědělců z aktivně činných obyvatel obce. V této skutečnosti se obráží způsob organizace výzkumu převážně formou denních výjezdů, při nichž byli informátoři navštěvováni převážně v dopoledních a odpoledních hodinách. Přesto se domníváme, že lze považovat výsledky výzkumu za charakteristické pro zemědělské prostředí, protože ve zbývající části dotazovaných byli zastoupeni do velké míry zemědělství důchodci, v první etapě 14 ze 40 dotazovaných, ve druhé etapě 29 ze 64 dotazovaných, dále ženy v domácnosti a pracovníci jiných odvětví, kteří mají úzký vztah k zemědělství prostřednictvím příslušníků svých rodin, členů JZD.

Literární a ikonografické prameny

Výzkum lidového oděvu v Brumovicích se lišil od výzkumů v lokalitách se zachovalejší tradiční lidovou kulturou tím, že se musel opírat především o výpovědi informátorů, protože použitelných literárních zpráv je poskrovnu. Herbenovy nesoustavné popisy lidového kroje v knize o Brumovicích³ pocházejí sice už z konce 19. století, tedy z doby, kdy se ještě v obci kroje běžně nosily, mají však spíš beletristický charakter a slouží k dokreslení obrázku života tehdejší vesnice. Stručný popis lidového oděvu z vesnic v okolí Klobouk u Brna, včetně Brumovic, nacházíme v práci od Josefa Klvani.⁴ Pro srovnání lze využít materiálu z knihy Augusty Šebestové,⁵ která se zabývá mimo jiné též krojem v sousední oblasti jižně a jihozápadně od Kobylic; její zápisky o lidovém kroji mají povahu terénních zápisů, jsou pořízeny v nářečí a jejich dokumentární hodnota zůstává vysoká.

Ze starších ikonografických dokladů je cenné Hornovo vyobrazení dvojice z Kloubouk u Brna,⁶ a to nejen z toho důvodu, že pochází už z roku 1836, ale také proto, že jeho autor byl technický kreslíř a dával přednost věrnému a přesnému zachycení kroje před uměleckým ztvárněním. Kresby Mikoláše Alše znázorňující sedláka z Krumvíře, dívku z Brumovic a šohaje ze Želetic⁷ nejsou patrně vytvořeny podle skutečnosti. Podle sdělení Emanuela Svobody⁸

³ J. Herben, *Brumovice*, Praha 1946, s. 31—41.

⁴ J. Klvaňa, *Lidové kroje na Moravském Slovesku*, Moravské Slovesko I, Praha 1923, s. 240—243.

⁵ A. Šebestová, *Lidské dokumenty a jiné národopisné obrázky*, Praha 1947.

⁶ W. Horn, *Mährens ausgezeichnete Volkstrachten*, Brünn 1837.

⁷ Dívka z Brumovic je vyobrazena v Květech, 1883, s. 694.

octl se Aleš na Moravě teprve ve svých šestatřiceti letech, tedy v roce 1888, kresby k Herbenovu článku vyšly v Květech už v roce 1883.

Lidový oděv na přelomu 19. a 20. století

Všechny tři uvedené literární prameny popisují lidové kroje kolem přelomu století. Lidový kroj v Brumovicích se udržoval pro běžnou denní potřebu ještě do první světové války, krátce po ní se postupně vytrácel, udržoval se převážně jen kroj sváteční a obřadní. Všední kroj se dodnes uchoval jako oděv pro každodenní nošení jen v několika málo případech u starších žen. Z toho vyplývá, že nejnvhodnější pro naše potřeby je rekonstruovat stav lidového oděvu v Brumovicích ke konci 19. století a na počátku 20. století, abychom zachytili kulminační bod jeho vývoje a mohli srovnat změny v lidovém odívání, které nastaly v průběhu našeho století.

Lidové kroje v Brumovicích nesou znaky krojů okrajové oblasti: charakteristické prvky určující regionální typy lidového oděvu na Moravském Slovensku jsou oslabeny přimísením prvků ze sousedních oblastí. Klvaňa⁹ řadí tyto kroje do skupiny hanácko-slovenských krojů; kroje z Brumovic spojuje s kroji z Morkúvek, Krumvíře a Klobouk a s kroji z okolí Želetic (z Nenkovic, Stavěšic, Strážovic, Věteřova, Ostrovánek, Dražůvek). Ve svém dělení respektuje především nářečí a rozdělení na farnosti. Kroje ze sousedního Kobylí přiřítá k dalšímu okrsku krojů hanácko-slovenských, a to jižnímu, který sahá hluboko na jih k hranicím Podluží (do Bílovic a Žižkova); tyto kroje popisuje Augusta Šebestová ve zmíněné knize. Mezi těmito dvěma skupinami krojů jsou nepodstatné rozdíly, které nebrání v tom, abychom je považovali za různé varianty jednoho krojového typu. Sami informátoři z Brumovic chápou stejně vztah jejich kroje k sousedním krojům, rozdíly spočívají podle nich v detailech (límeček u ženské košile, délka sukni, spony u mužské korduly, věnec apod.); přimlouvají se ještě za připojení Násedlovic, Žarošic a Terezína ke stejnému okrsku, do kterého patří brumovický kroj.

Ženský kroj v Brumovicích na přelomu století patří mezi vývojově nejmladší kroje na Moravském Slovensku. V této době už nenalezneme rubáče, které se tu ještě v druhé polovině 19. století obecně nosily, a to v podobě, jakou známe z jiných částí východní a jihovýchodní Moravy (ušité ze dvou částí obdélníkového stříhu spojených v pase, s jedním nebo dvěma ramínky). Informátorka narozená roku 1900 si ještě vzpomíná, že její babička nosila takový kus oděvu a nazývala jej „rubáč“. Šebestová uvádí mimo rubáč název „podolek“.¹⁰ Rubáče zhotovené z hrubého konopného plátna nebyly pohodlným kusem oděvu a už v poslední čtvrtině 19. století, ba není vyloučeno, že i dřív, nahrazovaly se spodními košilemi z tenčího plátna s výstříhem při-

⁸ E. Svoboda, *Mikoláš Aleš na Moravě a Slovensku*, Brno 1929, s. 11. Ostatně nebylo to poprvé, kdy Aleš zobrazoval kroje, které bezprostředně nepoznal. Tamtéž, s. 7. Snad byly tyto Alšovy kresby pořízeny podle fotografií. Srov. A. Ondrůj, *Kraj bez stínu*. Ke genezi toho názvu, *Malovaný kraj XII*, 1976, č. 2, s. 9.

⁹ J. Klvaňa, o. c., s. 109. Pojem regionálního typu lidového oděvu objasňuje autorka v článku *Delimitace regionálních typů lidového oděvu na rozhraní Valašska a Moravského Slovenska*. *Slovácko X—XI, 1968—1969*, s. 5—6.

¹⁰ A. Šebestová, o. c., s. 171.

léhajícím ke krku, s krátkými rukávky nebo bez rukávů. Na ně se teprve oblékaly rukávce z tenčího bílého plátna, s nabranými rukávy, staženými nad lokty. Téměř současně s rubáči vymizely také konopné rukávce, které se pořizovaly jako součást všedního kroje; spolu s obyčejnými sukněmi, popřípadě jen s rubáčem sloužily jako všední pracovní kroj. Kolem přelomu století už se místo nich nosily většinou obnošené sváteční rukávce nebo „košule s rukávký“. Rukávy svátečních rukávců byly zakončeny „taclemi“, vyšívaným nebo krajkovým kanýrem. U krku byl přišit límec „obršlák“ ve tvaru nabíraného kanýru. Zdaleka nedosahoval takové velikosti jako dnešní límce. Parádní součástí byla „podvazadla“, stužky naskládané do malých náběr ve tvaru hvězdiček, kvítků apod., kterými se stahovaly rukávy v nadloktí. Pod krátké jupky a kacabajky s dlouhými rukávy se však musely nosit rukávce, které neměly nabírané, nýbrž úzké, přilehlé rukávy.

U všedního kroje stačily sukně dvě až tři, a to obyčejná plátěná, z modrotisku nebo z barevného potištěného materiálu, někdy se nosila jen spodní sukně bílá. Ke svátečnímu kroji se oblékalo sukní pět až dvanáct. Byly odstupňovány podle délky: nejspodnější se v pase podhrnula, aby vytvořila jakýsi polštářek kolem boků, na ni se uvazovaly další, vždy delší. Za méně sváteční se považovaly sukně kartounové a kanafasové, „križetky“, „bachranice“ (modré), „moldovky“, svátečnější a také dražší byly ušity z kašmíru, ze zeleného nebo černého sukna („štofky“), sametu nebo hedvábí. K muzice chodila děvčata v bílých vyšívaných sukních. Udržování sukní vyžadovalo velkou péči; aby byla sukně „hatrčená“, musela se řádně naškrobit rýžovým škrobem a za mokra vyžehlit. Záhyby měkkých sukní, jako například plyšových, vkládaly se do tvrdých nažehlených záhybů spodních sukní.

S barvou a vzorem svrchní sukně ladily „fěrtochy“, na všední den barevné, obarvené na modro, na svátek bílé vyšívané, které byly na konci 19. století a na počátku 20. století stále více vytlačovány žádanými hedvábnými, atlasovými a brokátovými sukněmi, přízdobovanými krajkou.

Nejrozšířenějším materiálem „kordulek“ v 19. století bylo jednobarevné sukno červené, modré nebo černé barvy. Na konci 19. století a na počátku 20. století stále více ustupovalo zelenému sametu, hedvábu a efektnímu brokátu „zlatohlavu“. Sukno se také nahrazovalo dyftýnem. Ve střihu sledovala kordulka tělesné proporce, vzadu byla střižena ze tří dílů, směrem k pasu se zužujících, které byly v pase zakončeny čtyřmi malými obloučky, „šoškami“. Se sukнем také mizelo vyšívání žlutou a černou vlněnou nití a na sametových a hedvábných kordulkách se nahrazovalo okázalou výzdobou z několika pruhů skládaných stuh, stříbrných port, kovových krajek, našitých korálků kolem okrouhlého výstřihu a podél okrajů předních dílů. Nesměla chybět oblíbená výzdoba „palety“, vytvořená z papírových proužků omotaných oranžovou nití, sešitých k sobě do lichoběžníkových tvarů.

Údaje v literatuře i od informátorů zpravují jen o kožených střevicích s podpatky, nízkých nebo vysokých po kolena. Koncem století postihla tento kraj — stejně jako mnohé jiné na Moravě — móda šněrovacích bot do půli lýtek, které se udržely ještě v prvních letech 20. století. Zpravidla si je dávali šít v Kroměříži a říkali jim „sametky“ nebo „brynelky“; byly sametové nebo soukenné. K nim se nosily ručně pletené červené, černé nebo bílé punčochy.

Vlasy si ženy česaly do dvou copů s cestičkou uprostřed, pod sváteční úvaz šátku si jej obtáčely kolem hlavy. Vdané ženy si braly pod šátek čepec z plát-

na lemovaný krajkou, která ležela nad čelem. Na všední den k práci se uvažoval jakýkoli šátek jednoduchým způsobem pod bradu („na kukuc“, „na kuklu“) nebo v týle. Sváteční vázání bylo podstatně složitější: velký bavlněný nebo kašmírový šátek „turečňák“ s obvyklým vzorováním na červeném nebo černém podkladu se podložil tvrdým papírem, pevně utáhl kolem hlavy tak, aby nahoře trčely konce („na rožky“) a aby jeden cíp spočíval na zádech. Ženy si většinou dávaly vázat šátky k některé zručné vazačce ve vsi; takto pevně uvázané šátky se odkládaly nerozvázané a mohly se použít ještě několikrát; vydržely tak uvázané tři až čtyři týdny. Z doby před tím, než na moravský venkov pronikaly turecké šátky (třicátá až padesátá léta 19. století), uvažovaly se také v Brumovicích bílé vyšívané šátky „šaty“; upravovaly se na hlavě tak, že cípy se překřížily pod bradou a zavázaly na temeni hlavy.¹¹ Úprava tureckého šátku byla příliš složitá a nepohodlná, a proto už na přelomu 19. a 20. století dávaly ženy často přednost jakýmkoli koupěným hedvábným šátkům, zavázaným jednoduchým způsobem pod bradou. Věnce z umělých květin nosily pouze družičky a stárky. Vlasy se pod ně splétaly do osmi copánků, ze kterých se stočila „zahrádka“.

Ve svrchním ženském oděvu se na konci 19. století už nevyskytoval dlouhý kožich, na přelomu století se jen řídko objevovaly krátké kožíšky do pasu (černé nebo duběňáky), některé posíté sukmem a lemované liščí kožešinou. Klvaňa se zmiňuje o tom, že do okrsku brumovického kroje pronikaly také bílé kožíšky z Kyjovska a Šardicka,¹² zřejmě však až kolem přelomu století.

Koncem století převládaly jako svrchní zimní ošacení stále více krátké kabátky „marinky“.¹³ Tmavě modrý nebo tmavě červený kabátek byl zhotoven z „hatlasu“, sametu nebo sukna, v pase byl všit v pásek. Rukávy měl nabrané u průramků, směrem k zápěstí se zužovaly. Podle mínění informátorky se proto tak rukávy stříhaly, aby se pod nimi nepomačkaly rukávy od rukávců. Červené lemování zdobilo okraje kulatého výstřihu a spodního okraje marinky, uprostřed zad bylo poskládáno v ozdabu zvanou „frča“. Červené, zelené a modré vyšívání doplňovalo ozdobu z lemovky. Brumovice však nejsou jedinou obcí a krojovým okrskem na Moravě, kde se v 19. století tento stříhový typ rozšířil; ovládl ženské kabátky po celé Moravě, přišel do lidového kroje z měšťanského oděvu v posledním desetiletí 19. století.

Podobným kabátkem byla „kacabaja“, kterou informátoři i Klvaňa pokládají za mladší. Byla podobně jako marinka ušita ze sukna („štofu“) nebo z pracího sametu. Přiléhala k tělu, vzadu se čtyři díly zužovaly směrem k pasu, pásek přecházel v pase do šusku, u krku byl výstřih zakončen stojatým límečkem. Kacabaje i marinky měly „bombíky“, ale nezapínaly se vůbec nebo nejvýš na jeden dva knoflíky. Zimní kacabaje byly také někdy ozdobeny beráncí kožešinou. Od počátku století se stále více používaly „vlňáky“.

Celkový vzhled kroje dokreslovalo několik doplňků, které při posuzování kroje z etnografického hlediska nemohou sehrát významnější roli, ale podle mínění informátorů jsou důležité, protože je považují za charakteristické prvky brumovického kroje a za prvky velmi „svěčné“. Jsou to červená „podvazadla“, hedvábné stužky poskládané do rozetek, kterými se stahují rukávy

¹¹ J. Herben, o. c., s. 31; J. Klvaňa, o. c., s. 242.

¹² J. Klvaňa, o. c., s. 242.

¹³ J. Herben, o. c., s. 35. V Brumovicích vlastní „marinku“ Josefa Valná, nar. 1908.

v nadloktí, a vyšívané stuhy, které se vážou v pase vzadu na smyčku „frču“, a jejichž konce splývají dolů a jsou zakončeny krajkou. Aby hedvábné stuhy lépe držely v pase a neklouzaly, uvazoval se pod ně „límeč“, naškrobený pruh plátna. Šperky se nosily ojedinele.

Popsaný ženský kroj z konce 19. století a z počátku 20. století je sváteční. Byl určen především k návštěvě kostela a k obřadním příležitostem, obohacen o některé zvláštní oděvní součástky a doplňky, určené pouze k těmto příležitostem. K oděvu nevěsty mimo věnec patřila neodmyslitelně ještě na konci 19. století „úvodnice“. Informátorka narozená roku 1900 si pamatuje na úvodnice už jen jako na součást obřadního kroje matky, která šla k úvodu, a udává, že koutnice byly sešity ze dvou půlek a byly obyčejně plátěné nebo kartounové. Informátorka narozená roku 1908 si pamatuje, že její babička nosila k úvodu úvodnici, kterou nazývala „šata“. Koutnice se podle Klvaňova sdělení¹⁴ užívaly ještě kolem roku 1870, nosily se prý dokonce pod úvodnicí do kostela.

Oděv stárky o hodech se vyznačoval velkou svátečností a parádností; dominantou oblečení byl věnec, který býval ke konci 19. století vysoký, sestavený ve dvou pruzích podobně jako svatební věnec. Teprve od přelomu století se začaly nosit prostší věnce.

Účastníci pohřebního obřadu bývali oblečení černě, při pohřbu svobodného byly dívky oblečeny bíle.

Sváteční kroj se nosil podle účelu: dopoledne se brával nejlepší oděv, odpoledne k muzice byl určen oděv sice pěkný, ale přece jen už poněkud obnošený, protože při tanci vždy utrpěl.

Všední oděv kolem přelomu století pozůstával ze lněných sukní zvaných „trajdy“, dvou až tří barevných sukní z barchetu či jiné potištěné látky; místo rukávců se oblékala „jupla“, plátěný kabátek, dlouhý do pasu, volně splývající podél těla.

Nejsvátečněji chodila oblečena mladá děvčata, dávala si zvláště záležet na doplňcích jako jsou pentle a podvazadla, kterých měla vždy víc různých barev. Vdané ženy už nenosily věnce a místo rukávců a kordulek dávaly přednost jupkám. Čím byly ženy starší, volily si v oděvu tmavší barvy. Staré ženy také nenosily tolik naškrobených sukní, chodily „na úzko“. Ženy dříve neměly zvláštní noční oděv, spávaly ve spodničce a v košili s úzkými rukávy.

Informátorky se neshodují v pořadí toho, jak se oblékaly jednotlivé oděvní součástky kromě jedné: šátek prý se vždy uvazoval první; jistě proto, že vázání vyžadovalo tolik trpělivosti a pečlivosti. Velká pozornost se věnovala úpravě sukní; dbalo se na to, aby nejspodnější sukně byla podhrnutá, na ní se teprve oblékaly další sukně od nejkratší po nejdelší. Utlé dívky si omotávaly kolem pasu stočený ručník, aby vypadaly silnější. Záhyby jednotlivých sukní musely zapadat jeden do druhého a sukně měly mít co nejširší tvar.

Součástky se praly až byly považovány za špinavé a „za syrova“, tj. mokré, se „pucovaly“ (žehlily). Sukně naškrobené tuhým rýžovým škrobem se nejprve vyválely v prostěradle a potom vyžehlily. Tím se docílilo jejich tvrdosti a „hatrčenosti“. Někdy se ještě sukně potřely mýdlem nebo svíčkou, aby se leskly. Jemné „molky“ se nekroutily a nežehlily. Nažehlený kroj vydržel při úzkostlivé péči dvě až tři muziky.

¹⁴ J. Klvaňa, o. c., s. 243.

Jednotlivé kusy ženského oděvu se ukládaly do plátěných pytlíků: sukně pod prkna do postelí, svrchní oděv do truhly nebo do „šupl-kostnu“. Někdy se oděv prokládal papírem.

Mužský oděv byl podstatně jednodušší než ženský. Na konci 19. století se ještě nosily na svátek tenké mužské košile, vyšíváné na ramenou červeným „satynem“,¹⁵ na všední den konopné se širokými nabíranými rukávy. Na počátku 20. století se už většinou kupovaly hotové konfekční košile. Pravděpodobně také v Brumovicích se v 19. století běžně nosily koženky — kalhoty dlouhé pod kolena — jako v sousedním okrsku.¹⁶ Už na konci století byly obvyklé modré, šedé, černé nohavice ze sukna i cajku podle momentální módy.¹⁷ V Brumovicích se také vyskytovaly nohavice z bílého piké zastrčené do vysokých botů; ale podle údajů informátorů je za jejich mládí nosili pouze stárci. V současném kroji nabývají převahu. Kolem přelomu století měnil se střih kalhot hlavně v šití kapes: starší typy měly kapsy vpředu, u novějších je začali šít po bocích jako u dnešních konfekčních kalhot. Je pravděpodobné, že sem také zasahovaly široké plátěné nohavice — „třaslavice“ — obvyklé jinde na Slovácku.

„Kordula“ odpovídá vzhledem ženským kordulkám. Bývala zpravidla ušita z černého, červeného nebo modrého „strážnického“ sukna, také ovšem ze světlemodrého sukna. Sahala po pás a byla vyšívána pestrou vlnou a hedvábným s řadou dírek, které sloužily jako ozdoba, stejně jako kovové „bombíky“. Vyšívání se soustřeďovalo hlavně na okraje předních dílů — „palety“ — a bylo zakončeno po obou stranách třásněmi, kterým se říkalo „fúsa“. Střihem byly korduly podobné ostatním kordulkám a kabátkům v ženském kroji; vzadu uprostřed pasu měly „šošky“, ozdobné záhyby sukna podložené tuhým papírem nebo orobincem. Podobné kordulím byly „lajble“, navíc měly rukávy a sloužily jako svrchní oděv. Postupný přechod k uniformnímu oděvu signalizovalo šití lajblů a nohavic ze stejného materiálu. Na všední den se ovšem používaly obyčejné lajble z cajku, které vyměnily dřívější „planťáky“ z konopného plátna. Kolem přelomu století se považoval za velmi sváteční bílý soukenný nebo flanelový kabátek.

Ze svrchních oděvů je v Brumovicích zaznamenána „halena s cymbálem“ téhož stříhového typu — z rovných dílů, dlouhá téměř ke kotníkům, jaká byla rozšířena po celém Slovácku. Na přelomu století ubývalo dlouhých kožichů — „dubeňáků“, staříci dotrhávali „ocasňáky“,¹⁸ které se na Moravě podařilo ještě v posledních pozůstatcích dokumentovat kresbami a fotografiemi.

K doplňkům mužského oděvu patřil širší kožený pás s vyšitým monogramem nebo celým jménem majitele, zapínaný na dvě sponky, dále vysoké kožené boty na svátek, hedvábný černý šátek na krk a různé pokrývky hlavy. V druhé polovině 19. století se ještě nosily kožešinové čepice: „aksamitka“ lemovaná dokola vydrží nebo kuní kožešinou, „šopovice“ nebo „sobolovice“ válcovitého tvaru, asi 30 cm vysoká, s černým soukenným dýnkem a červeným harasovým střapcem. Na přelomu století však zastihneme jako sváteční

¹⁵ J. Klvaňa, o. c., s. 240.

¹⁶ A. Šebestová, o. c., s. 173; J. Herben, o. c., s. 36, uvádí, že koženky téměř docela zanikly.

¹⁷ J. Herben, o. c., s. 36.

¹⁸ J. Klvaňa, o. c., s. 241.

pokrývku hlavy mužů většinou už jen „goralovňák“ s výzdobou charakteristickou pro Brumovice a okolní vesnice. Kolem dokola klobouku se vine až 18 hedvábných šňůr s poskládanými červenými stuhami, takže jen malá část nahoře zůstává nepokryta „šmukem“. Zpředu se ještě na klobouk připne „frča“, ozdoba z poskládaných stuh. Ta část klobouku se jmenuje „pozdravení“ a zastrkovala se za ni vonička s péry, kterou zpravidla obdržel mládenec od děvčete. „Kosárek“ — kohoutí, paví nebo pštrosí péro — byl odznakem dospělosti a udatnosti mládence.¹⁹ Nejednou se o něj strhly rvačky; jakmile se muž oženil, přestal kosárek nosit.

Svatební oděv muže pozostával ze stejných oděvních součástí jako ve svátek; v 19. století k němu patřil dlouhý kabát z černého sukna, podobný stříhem slovenským mentlíkům. Stav ženatých mužů se proti svobodným obrázel v oděvu důstojnějšími a dražšími oděvními součástkami, jako byl například kožich. Na pohřby se chodilo v černých „gatich“.

Všední oděv se od svátečního lišil tím, že neměl zdobených kusů oděvu, kalhoty se na přelomu století brávaly cajkové a používala se modrá zástěra. Za oděv na spaní sloužily košile a barchetové spodky.

Chlapci i děvčátka nosili „kasaně“ (šatky vcelku) asi do tří až šesti let, kdy dostávali stříhově týž kroj jako dospělí, jen méně zdobený.

K vybavení domácnosti patřily také bytové textilie: k povlakům na peřiny z kupovaných materiálů (nejčastěji pruhovaných) se vyšívaly vložky, které se do nich vsívaly, popřípadě se nahrazovaly krajkou. K výzdobě interiéru sloužily také ručníky, které se vyšívaly podobně jako přehozy na postele a ubrusy.

Nastínili jsme stav lidového oděvu v Brumovicích na přelomu 19. a 20. století, jak se jej podařilo rekonstruovat na základě literárních pramenů, výpovědí informátorů a dobových fotografií. Tato retrospektiva je předpokladem pro pochopení, jakými změnami prošel lidový oděv v Brumovicích od počátku století do dnešních dnů.

Změny v lidovém oděvu do konce druhé světové války

Proměny lidového oděvu v Brumovicích ve 20. století lze nejspolehlivěji sledovat podle vrocených fotografií a podle výpovědí informátorů; problematictější je jejich přesnější datování, protože v určení časových údajů se lidé rozcházejí nebo si vypomáhají oblíbeným slůvkem „dříve“, když jim neslouží paměť. Míni tím většinou dobu svého dětství a mládí. A protože jde o informátory narozené většinou mezi lety 1910—1930, týkají se tyto informace časového rozpětí let 1920—1940. V podstatě to odpovídá době předmnichovské republiky, kterou už považují lidé za hodně vzdálenou.

Změny v lidovém oděvu v Brumovicích od první čtvrtiny 20. století probíhaly v několika směrech. V mužském oděvu se projevovaly odkládáním tradičního kroje na počátku století nebo po první světové válce a dáváním přednosti konfekčním oděvu. Na některých skupinových svatebních fotogra-

¹⁹ J. Herben, o. c., s. 39—41. Srov. též J. Dostál, *Der „Kosiřek“ genannte Kranichfederschmuck an den Hüten der Männertracht von Podluží (Südmähren)*. Ethnographica I, 1959, s. 91—97.

fiích z dvacátých let není už vidět ani jednoho muže v kroji: jsou oblečeni v černých konfekčních šatech. Poslední příležitostí, ke které závazně patřil mužský kroj, byla funkce stárka o hodech.

Ženy většinou setrvaly u lidového kroje, je však na něm patrný pokles svátečnosti. Zvláště provdané ženy odkládaly definitivně rukávce s kordulkami a nadále si pořizovaly na svátek jen krátké sametové kabátky nebo plyšové „kacabajky“ upnutého tvaru, na všední den „jupky“ z lehkých materiálů volného střihu. Kroj s kabátkem bez kordulky se považoval za sváteční pro vdanou ženu; na svatební fotografii z roku 1930 má rukávce s kordulkou pouze nevěsta, ostatní ženy jsou v kabátcích. V první třetině 20. století se s oblibou nosily tmavé jednobarevné nebo drobně kvitkované zástěry lemované u spodního okraje krajkou „krepinou“: mají je ženy na fotografiích z doby před rokem 1918, z dvacátých a také z počátku třicátých let. Módní byly v této době stále vysoké šněrovací boty „brynerky“. Punčochy se pletly v domácnostech běžným způsobem na jehlicích. Kroj s jupkou sloužil jako všední a do práce jej nosily také svobodné dívky; odtud tedy výrok jedné z informátorek, že vdané ženy chodily jen ve všedním kroji. Neodpovídá to zcela pravdě, protože mezi krojem s jupkou určeným k práci a mezi krojem svátečním lze rozeznat rozdíly: k práci musely stačit lněné sukně „trajdy“, na modro obarvené nebo potištené zástěry a jupky z tištěného plátna. Sváteční kroj se lišil od všedního materiálem, místo jupky se také nosil soukenný kabátek „marínka“. Ke kroji s jupkou se nevázaly šátky „na záušnice“, nýbrž se upevňovaly běžným způsobem na suk pod bradu. Ve dvacátých a třicátých letech se také přestávaly nosit čepce.

Kroj s kordulkou, rukávci a šátkem si jako sváteční oblečení ponechávají svobodné dívky. Porovnáme-li jeho vzhled s dnešním svátečním krojem, lze konstatovat, že vcelku kroj zachovával střízlivější formy než dnes. Sukně bývaly delší, bylo jich nejvýš pět, takže nevytvářely takový objem jako sukně dnešních krojů, starší kordulky byly většinou z černého, modrého nebo červeného sukna a jejich výzdoba se omezovala na „palety“. Zvednutý límec u krku nebýval tak naškrobený a široký jako u dnešního kroje.

Kožichy se přestaly nosit kolem roku 1900, definitivně vymizel zimní oděv za druhé světové války. Poslední mužský kožich chovají v č. 164; uplatňuje se někdy v masopustním průvodě.

Během druhé světové války a těsně po ní postupovalo odkládání lidového kroje rychleji. Hlavní příčinou byl nedostatek materiálu. Po válce pak dál probíhal proces, který stále pokračuje a jehož příčiny jsou většinou obecné platné také pro jiné kraje: zapojování obyvatelstva do průmyslu, odjíždění do zaměstnání mimo obec, přijímání konfekčního oděvu podle vyjádření většiny informátorů pro jeho větší pohodlí a snadnější údržbu.

Jen 3 % informátorů ve věku 40—60 let si nepamatují denní nošení kroje ani u generace svých rodičů. U ostatních se doba odložení kroje jimi samými nebo jejich rodiči pohybuje v rozmezí let 1930—1950, sváteční kroje si většinou ponechávají a používají je k slavnostním příležitostem pro sebe nebo pro členy své rodiny. V přítomné době nosí každodenně kroj v obci několik starších, šedesátiletých a sedmdesátiletých žen. Někdy se v něm využívá součástek starších svátečních krojů, hlavně sukní, zástěr a barevných šátků; nenošené velké turecké šátky sloužily v mnoha domácnostech jako ubrusy. Z mužského kroje se v občanském oblečení nepoužívalo nic. Využívání někte-

rých krojových součástí v pozdějším polokroji či jiném oblečení většinou obyvatelé Brumovic odsuzují jako znehodnocování kroje. Ve většině případů se kroj opouští celý najednou.

Zdá se, že pro odkládání kroje platily ještě jiné důvody než jen jeho ne snadná údržba a nepohodlí při práci. Vyplývá to z výroků starších žen, z nichž nejlapidárněji vyjadřuje jejich stanovisko tento: „Kroj není pro staré, jen pro mladé.“ Tomu odpovídá skutečnost, že mnoho žen přestalo nosit kroj po svatbě nebo po narození dítěte.

V době předmnichovské republiky se vyvinul brumovický sváteční kroj už do takové podoby, že se stal velmi nákladným a z finančních důvodů si jej nemohla řada žen pořídit. Některé z nich daly dokonce přednost kroji kyjovskému, který prý se dal opatřit levněji.

Ve vesnici se uchovaly v několika domácnostech kompletní ženské kroje, mužských krojů je méně. Dnes ještě žijící původní majitelé těchto krojů je většinou darovali svým potomkům nebo mladším příbuzným. Někteří také vlastní neúplné kroje a k slavnostním příležitostem si vypůjčují na doplnění ostatní součástky. Dětské kroje jsou většinou mladšího data, rovněž si je ve vesnici hojně půjčují u příležitosti různých slavností.

Lidový kroj v přítomné době

Kroje nosí v obci již jen několik starších žen. Spokojují se s kroji s jupkami, které šijí z různých materiálů kupovaných v obchodech. Proti období předmnichovské republiky změnil se kroj po druhé světové válce v tom, že se používá místo marinky jako svrchního oděvu vlnák; jiný vzhled kroje je dán také odlišnými materiály a módní obuví. Dožívá také prádlo obvyklé před druhou světovou válkou, například „selské košilky“ — plátěné dlouhé košile nad kolena s dlouhými rukávy, které nosí některé starší ženy dodnes, a dává se přednost konfekčnímu prádlu. Všední a sváteční kroj se od sebe liší materiály, stupněm zachovalosti a podobně.

V mnohem větší míře se v obci setkáváme s krojem jako se slavnostním svátečním oděvem, hlavně o hodech, a to především u mladých lidí. Kroje nebo aspoň některé součástky si vzájemně půjčují, protože kompletní kroje má v obci málo obyvatel. Pořizují se některé nové součástky k doplnění starších, takže výsledkem je často stylová nejednotnost. Hlavním podnětem pro pořizování krojů v současnosti je volba mladých lidí za stárky o hodech. Prokázaná čest se musí odrazit také v oděvu.

Kromě stárek oblékají kroje při hodech také někteří mladí lidé. Kroje se objevují také na krojovaných plesích, zřídka při svatbách, pohřbech (spíš při úmrtí svobodného člověka), při dožínkách a vinobraní. Některé starší ženy nosí kroj také do kostela, zvláště o církevních svátcích. Tradiční lidový oděv přechází také jako součást občanských obřadů do přítomného způsobu života: při vítání dětí do života na NV, při oslavě zlatých svateb a podobně.

V této souvislosti je na místě uvést výroky informátorů, které se zdají protismyslné, ale nicméně odrážejí současné citění v tomto směru: „Nové kroje se pořizují, protože je to moderní.“ „Kroje jdou do módy.“ V těchto formulacích se projevuje působení široce založeného hnutí, podporovaného kulturně výchovnou politikou, uskutečňujícího se v rozvíjení lidové tvoři-

vosti, v organizování folkloristických festivalů, v propagování lidových tradic ve sdělovacích prostředcích atd. Informátoři se ostatně netají tím, že jedním z důvodů opětovného nošení krojů o svátečních příležitostech je zájem veřejnosti o lidovou kulturu. Stále více lidí jezdí do obce shlédnout hody nebo vinobraní, někdy se objeví také televize. Při těchto příležitostech je zapotřebí reprezentovat obec; projevuje se to v poslední době v krojích nově pořízených s jistou dávkou nevkusů, vypočítaných na vnější efekt.

Zhotovování nových krojů je závislé na získávání vhodných materiálů. Většina informátorů vzpomíná se steskem na dřívější látky a dali by jim přednost, kdyby měli možnost je opatřit. Dnes se musejí spokojit s plátnem, brokátem, sukmem a sametem, na všední kroj s různými potištěnými bavlněnými materiály a neváhají využívat také syntetických oděvních tkanin jako například tesilu a silonu. Sukně ušité z tesilu dostaly název — „tesilků“. Pořizují se hotové šátky, krajky, stuhy na výzdobu kordulek, klobouky se kupují v krojových prodejnách na Slovácku.

Ponejvíce se využívá zděděných krojů, obnovují se jen opotřebované součástky jako kordulky, zástěry apod. Většinou jde o kroje z let mezi světovými válkami. Ze starších součástí nacházíme například zimní marínku a zmíněný kožich. Protože je pořízení brumovického kroje na zakázku velmi drahé (až 6000 Kčs), vypomáhají si ženy tím, že si ušíjí co největší počet krojových součástí samy. Zvlášť si šijí všední kroje s jupkou a kroje pro děti. Ve dvou rodinách mají pro děti české kroje, protože je bylo možno pořídit levněji než místní kroje. Šití krojů je možné zajistit v Brumovicích. Nejobtížnější je zhotovení mužských a ženských kordul; ty šije a vyšívá nejčastěji Libuše Rozbořilová, zdobí je korálky, stříbrnou portou a „krepinou“ (úzkou kupovanou lemovkou). Pracuje také na objednávku do Morkůvek, Bolehradic a Krumvíře. Mužské korduly vyšívá též Bohumila Durchanová z č. 111. Ojedinele si dávají něco ušít do Čejce. Některé ženy platí v obci za odbornice: Blažena Miklíková (nar. 1913) maluje stuhy acetonovými barvami v zn. Texba, Františka Troubilová (nar. 1890) češe vlasy tradičním způsobem, váže šátky „na rožky“ a umí také oblékat do kroje, Jozefína Valná (nar. 1908) je v obci známa jako švadlena krojů pro panenky. Boty, klobouky, věnce a jiné doplňky kupují si v Kloboukách, v Kyjově a v Uherském Hradišti.

Téměř polovina dotazovaných žen si šije pro sebe a pro příslušníky své rodiny. Mnohé si kupují hotové konfekční šaty, kroje si však tyto ženy šijí většinou také samy. Z 34 dotazovaných se pouze 8 informátorů domnívalo, že moderní oděv je hezčí než lidový kroj, ostatní uváděli, že lidový kroj je stále nejslavnostnějším a nejpěknějším oblečením na svátky a slavnosti. V denním životě však dávají přednost konfekčnímu oděvu před lidovým krojem pro jeho vysoké pořizovací náklady a vyšší nároky na udržování. Řada žen uváděla, že kroje jsou značně nepohodlné, že často při hodech, kdy měly několik spodních sukni a musely vydržet celý den v kroji, například stárky, omdlávaly pod jeho tíhou. Zdá se, že při přednostní volbě konfekčního oděvu nehraje prvořadou roli neúcta k lidovým tradicím, jako spíš materiální hlediska a snaha o časovou úsporu při ošetřování oděvu. Příznačný je výrok jedné z informátorek: „Za peníze, které bych dala za kroj, pořídím si čtyřery pěkné šaty v obchodě.“

Výzkumem tradičního lidového oděvu a současného odívání v Brumovicích snažili jsme se odhalit vztahy mezi těmito dvěma kategoriemi a vytknout mezi nimi rozdíly. Lidový kroj v Brumovicích nepatřil k těm, jejichž archaické formy (jako například rubáče, úvodnice, dvouzástěrové komplety) přetrvaly až do přítomné nebo zcela nedávné doby a spolu s celým krojem vymizely. Opouštěl staré formy už v druhé polovině minulého století a od počátku tohoto století se postupně odkládal: muži se jej vzdali úplně, vdané ženy zaměňovaly kroje s rukávci a s kordulkami za jednodušší kroje s jupkami a začaly používat nové materiály. V poslední fázi vývoje lidového kroje sehrály rozhodující roli sociálně ekonomické faktory. Odkládání lidového oděvu postupovalo se začleňováním obyvatel vesnice do nových pracovních vztahů v jiném než zemědělském prostředí a s většími kontakty s obyvatelstvem z měst; uspíšil je též nedostatek vhodných tradičních materiálů, příliv továrních textilií a konfekce, které se snáze udržují. Nenalezli jsme žádné stopy, které by nasvědčovaly tomu, že přechod od lidového kroje k dnešnímu občanskému oděvu probíhal pozvolným vrůstáním jednoho druhu oděvu do druhého, jako tomu bylo u některých krojových typů blízkých jejich charakterem městskému oděvu.²⁰

Tradiční lidový kroj přetrval do přítomnosti ještě ve dvou podobách — jednak jako každodenní oděv některých starších žen, jednak jako sváteční kroj určený k výjimečně slavnostním příležitostem. Kroje s jupkami, které nosí ještě několik starších žen v obci, plní základní funkce přiměřené významu oděvu jako jedné z nezbytných materiálních potřeb člověka.²¹ U tohoto druhu kroje však docela mizejí regionální rysy, protože se ve své základní koncepci stává uniformním pro větší část Moravského Slovenska.

V povědomí obyvatel obce se pojem kroje ztotožňuje především s krojem svátečním, který je více či méně pěstěný nebo obnovovaný a jeho současný stav není výsledkem plynulého autentického vývojového procesu, ale projevem jeho „druhé existence“.²² Z někdejších funkcí svátečního kroje zůstaly esteticko-reprezentační a regionální. Propagování tradičních lidových krojů v dnešním životě akcentuje zvláště jejich estetické hodnoty jako vklad lidové kultury do kultury národní. Toto pojetí vztahu k lidovému kroji se obráží v jeho udržování jako reprezentačního oděvu v místních a regionálních tradicích. Přistupuje k tomu lokální patriotismus znásobený hrdostí na vysokou životní úroveň, která dovoluje udržovat, popřípadě znovu pořizovat nákladné lidové kroje, jejichž efektivnost se stále zvyšuje zmnožováním a zvyrazňováním výzdobných prvků i využíváním náročnějších a dražších materiálů. A tak není divu, že v povědomí velké části obyvatel Brumovic zůstává lidový kroj stále výrazem nejsvátečnějšího a nejhezčího oblečení, ač z běžného denního života definitivně mizí.

²⁰ A. Lange, *Der Prozess des Überganges von der Volkstracht zur modischen Kleidung in 20. Jahrhundert* — Dargestellt am Beispiel der niedersorbischen Regionaltracht von Neuzauche. *Lětopis, Reihe C — Volkskunde*, Nr. 17, 1974, s. 26—50.

²¹ P. Bogatyrev, *Funkcie kroja na Moravskom Slovensku*. T. Sv. Martin 1937.

²² Srov. A. Jeřábková, „Druhá existence“ lidového kroje jako předmět národopisného bádání. *Premeny ľudových tradícií v súčasnosti 1. Československo*. Bratislava 1977, s. 225—231.

Odivání v přítomné době

Drtivá většina obyvatel Brumovic se dnes obléká do civilních šatů podle dobové módy jako v jiných venkovských obcích. Regionální rysy místního oděvu tak zanikají a dochází také k integraci dalších jevů příznačných pro někdejší lidový oděv:²³ v současném oděvu ve zkoumané vesnici nenajdeme označení sociálního postavení a také pracovní oděv nemusí být směrodatný pro označení profese, montérky nosí traktorista z JZD stejně jako obyvatel obce dojíždějící za prací do továrny. Ženy z JZD používají při práci na poli s oblibou tepláky — oděv určený původně k jiným příležitostem než k práci.

Charakteristickým rysem současného odivání je nápadné prolínání městského a venkovského způsobu odivání. Projevuje se mimo jiné také v rodinných obřadech. V přítomné době se v Brumovicích konají pouze civilní svatby, při nichž je ženich oblečen do tmavých šatů, řídkěji do světlých, v poslední době jen jednou do bílých, nevěsta do dlouhých bílých šatů se závojem, řídkěji do kostýmu. Doprovod tvoří mládenci a družičky v šatech pastelových barev. Jen občas se vyskytne ve svatebním průvodu někdo oblečený v kroji; jsou to zpravidla ženy, které nosí kroj denně.

Hluboký smutek se nosí po nejbližších příbuzných — po manželovi, rodičích, dětech a sourozencích. Doba dodržování hlubokého smutku není závažně stanovena, většina informátorů udávala půl roku, potom se nosí do zbývající části roku částečný smutek: šaty tmavší barvy, černý šátek, černá páska na rukáve. Úplný smutek se vztahuje pouze ke svátečnímu oděvu. Ve všední den jej ženy nahrazují černým šátkem a černými punčochami, ostatní oděv tvoří jakékoliv pracovní šaty. Za vzdálenější příbuzné se drží smutek šest týdnů až tři měsíce.

Na vesnici se proti městu dává přednost praktickému oblečení před módními prvky, jako jsou klobouky, jehlové podpatky apod., zástěra je nezbytnou součástí oblečení ženy ve všední den. Nositeli prvků módního odivání jsou mladí lidé, v jejich akceptování a využívání se však projevuje určitá zdrženlivost.

Většina dotazovaných zastávala názor, že móda konfekčních šatů se jim líbí, je-li strážlivá a vkusná. V roce 1975 se z 64 dotazovaných vyslovilo kladně k minisukním 11 převážně mladých žen, 16 jich minisukně zamítlo. V době výzkumu některé informatorky odmítaly délku sukni do půli lýtek jako módní výstřelek. Obecně lze říci, že hodnotí střídmost v oblékání, a to nejen z estetických důvodů, ale také proto, že okázalost se k životu na vesnici nehodí. Některé starší ženy se těžko smírují s tím, že ženy nosí dlouhé kalhoty.

Informátoři se shodují v tom, že mladým lidem více sluší světlé pastelové barvy, starým tmavší tlumené odstíny. Ve stupnici oblíbených barev vede na prvním místě modrá, na druhém místě červená a zelená. Někteří uváděli jako oblíbenou barvu fialovou, oranžovou, růžovou, žlutou a hnědou, ale v žádném případě černou.

Všichni dotazovaní zaujali k současnému odivání vlastní stanovisko, pouze dvě ženy nad 70 roků prohlásily, že se o módu nestarají.

S názory na módu souvisejí také náhledy na moderní kosmetiku a úpravu

²³ Srov. V. Nosálová, *Společné prvky v současnom vývoji ľudového oděvu socialistických krajín*. Slovenský národopis 24, 1976, s. 590.

vlasů. Ze šedesáti informátorů, kteří přispěli k zodpovězení této otázky, pouze šest jednoznačně souhlasilo s používáním kosmetiky v denním životě. Z nich bylo 5 starších 50 let. Jedna z žen odůvodnila kladný vztah k líčení tvrzením, že žena má být pěkná; tento názor si přinesla ze svého zaměstnání na úřadě mimo obec. Dalších 31 informátorů přiznávalo, že střídme líčení neškodí vzhledu ženy; ale nesmí být „zmalovaná jako plakát“. Odmítavý postoj k líčení zaujalo celkem 23 osob: do této skupiny se zařadilo z celkového počtu dotazovaných nejvíce mužů, dále ženy nad 52 let. Někteří uváděli, že líčení je nezdravé nebo že se nehodí k životu na vesnici: „Kdo je pěkný, je pěkný i bez líčení“.

Názory na používání kosmetiky se však podstatně liší od jejího skutečného využívání obyvateli vesnice. K zodpovězení této otázky jsme okruh informátorů záměrně rozšířili na další příslušníky rodiny. Otázka zněla: „Kdo ze členů rodiny používá kosmetické prostředky?“ Z 56 informátorů, kteří se k této otázce vyslovili, 25 odpovědělo záporně. Jejich zdůvodnění vězí v poutech vžitých předsudků: „na vesnici není vhodné“, „na vesnici si to nemůže dovolit“, „povídali by si o nás“. Ze zbývajících 31 celkem 13 výslovně uvedlo, že kosmetické prostředky používá v rodině pouze dcera. Dalších 18 žen používá rtěnku pro slavnostní příležitosti, popřípadě krémy jako ochranu pokožky. Běžnou kosmetickou péči zatím ženy v obci nepovažují za samozřejmost; zužuje se pouze na používání krémů, a to ze zdravotních důvodů. Z krášlicích prostředků se využívá hlavně rtěnek, méně pudru a laku na vlasy. Malování očních víček a řas informátoři většinou odsuzovali jako příliš nápadné.

Dotaz na péči o vlasy jsme položili 104 občanům, kteří odpovídali za celé rodiny. Zjistilo se, že muži až na některé výjimky se chodí stříhat k holiči v různých časových intervalech (1× měsíčně až 1× za půl roku). Pouze několik mužů stříhá doma ženy nebo dcery. 64 % žen nechodí vůbec ke kadeřníkovi, upravují si vlasy samy; nosí tradiční copy nebo „drndy“ anebo si natáčejí vlasy za případné pomoci dcer. 26 % žen chodí ke kadeřníkovi 1—2× do roka na trvalou ondulaci; v mezidobích si ošetřují vlasy doma. Pouze 10 % žen vyhledává kadeřníka častěji, 4—5× ročně, ojediněle 1× měsíčně a příležitostně před plesem. Závažnou je ovšem okolnost, že v obci není kadeřník; některé ženy prohlásily, že v místě by k němu chodily častěji.

Rozdílné názory na vhodnost a estetičnost paruk byly u dotazovaných 104 informátorů zhruba v rovnováze; souhlas s nimi dokonce mírně převažoval nad odsuzujícími výroky, podle nichž je žena hezčí, když má vlastní vlasy, které se nošením paruk ničí. Ti, kdož se stavěli kladně k nošení paruk, prohlašovali prostě, že „je to pěkné“. Jedna z informátorek schvalovala také nošení paruk u mužů; věděla o televizním hlasateli Šolcovi, že nosí paruku, a považovala to za správné. Názory na nošení paruk však nejsou ve shodě s jejich počtem v obci. V 80 % zkoumaných rodin paruku nikdo nemá; některé ženy prohlásily, že si ji hodlají pořídit. Ve zbývajících 20 % rodin mají po jedné paruce. Ženy ji nosí výjimečně na plesy, do divadla apod. Jedna z informátorek uvedla, že „ji nosí v zimě místo čepice“.

Výsledky výzkumu, který jsme vedli ve dvou rovinách — tj. v rovině tradičního lidového kroje i současného odívání — ukazují místo obou těchto forem v dnešním životě obce. Lidový kroj vystupuje příležitostně ve svých tradičních formách jako symbol téměř vymizelé lidové kultury, kterou jeho nosi-

telé považují za součást regionální historie a kulturního dědictví. Současný oděv je každodenní životní potřebou a spolu s dalšími inovacemi v životě rodin i celé obce svědčí o sblížení vesnického a městského způsobu života.

Je pochopitelné, že se lidovému kroji dostává v národopisné monografii víc pozornosti, než si zaslouhuje svým významem v současném životě obce: dotváří její etnografické specifikum, sice nijak výlučné mezi ostatními vesnicemi s částečně zachovalým lidovým krojem na Moravském Slovensku, přece jen však mnohem nápadnější než ve většině obcí v českých zemích, v nichž krajové a místní tradice téměř beze zbytku zanikly.

SEZNAM INFORMÁTORŮ O LIDOVÉM A SOUČASNÉM ODĚVU

- Antonín Andresík, nar. 1936, učitel
Oldřich Blanař, nar. 1927, pracující v JZD
Jaromír Bula, nar. 1922, pracující v JZD
Tomáš Bula, nar. 1923
Ludmila Bulová, nad. 1901, důchodkyně
Bohumila Durchanová, nar. 1913, důchodkyně
Libuše Dvořáková, nar. 1930, v domácnosti
František Fanta, nar. 1918, důchodce
Marie Fantová, nar. 1905, důchodkyně
Františka Fantová
Františka Fialová, nar. 1942, dělnice
Marie Hajdová, nar. 1911, důchodkyně
Zdeněk Hájek, nar. 1954, studující
Blažena Hájková, nar. 1915, pracující v JZD
Marie Hájková, nar. 1923, v domácnosti
Václav Halm, nar. 1914, dělník u ČSD
Josefa Halmová, nar. 1914
Anna Hanáková, nar. 1943, dělnice
Ludmila Hanáková, nar. 1940, ředitelka
mateřské školy
František Hladůvka, nar. 1943, pracující
v JZD
Františka Hortvíková, nar. 1907,
důchodkyně
Anna Hověžáková, nar. 1938, pracující
v JZD
Marie Jakubčíková, nar. 1948,
v domácnosti
Marie Jakubčíková, nar. 1913, důchodkyně
Školastika Jakubčíková, nar. 1911,
důchodkyně
Františka Juříčková, nar. 1907, důchodkyně
Ludmila Kadlecová, nar. 1935,
zdravotní sestra
Marie Kleinová, nar. 1899, důchodkyně
Jiřina Klementová, nar. 1929, kádrová
pracovnice v JZD
František Kňúr, nar. 1927, dělník
Evžen Kňúr, nar. 1931, pracující v JZD
Květoslava Kobylková, nar. 1953,
kadeřnice
Marie Kobylková, nar. 1921, v domácnosti
Vlasta Kobylková, nar. 1928, pracující
v JZD
Vladimír Konečný, nar. 1900, důchodce
Terezie Konýčková, nar. 1902, důchodkyně
Věra Košulíková, nar. 1949,
spojová manipulátka
Marie Kovaříková, nar. 1904, důchodkyně
Františka Kratochvilová, nar. 1901,
v domácnosti
Jan Krejčířík, nar. 1924, stolař
Stanislav Kupač, nar. 1913, pracující v JZD
Marie Lupačová, nar. 1925, pracující v JZD
Marie Macháčková, nar. 1922, pracující
v JZD
Marie Maixnerová, nar. 1905, důchodkyně
Ludmila Matyášová, nar. 1905, důchodkyně
Božena Michnová, nar. 1931, pracující
v JZD
Blažena Miklíková, nar. 1913, v domácnosti
Marie Miklíková, 1925
Marie Miklíková, nar. 1919, důchodkyně
Marie Morová, nar. 1925, pracující v JZD
Libuše Musilová, nar. 1903, pracující v JZD
Marie Musilová, nar. 1894, důchodkyně
Čestmír Nádeníček, nar. 1934, řidič
Josef Nádeníček, nar. 1903, důchodce
Růžena Navrátilová, nar. 1910, důchodkyně
Bohumila Nováková, nar. 1910, důchodkyně
Karel Opluštil, nar. 1914, důchodce
Marie Opluštilová, nar. 1920, pracující
v JZD
Jindřiška Oslzlá, nar. 1927, v domácnosti
Věra Oslzlá, nar. 1945, úřednice
Terezie Pekáčová, nar. 1924, pracující
v JZD
Marie Pelánková, nar. 1918, švadlena
Alois Peřina, nar. 1917, zedník
Marie Peřinová, nar. 1922, pracující v JZD
Antonín Prachař, nar. 1940, elektrikář
Ladislav Prachař, nar. 1933, důchodce
Stanislav Prachař, nar. 1908, důchodce
Ludmila Prachařová, nar. 1932,
v domácnosti
Ludmila Prachařová, nar. 1935, uklízečka
Veronika Prachařová, nar. 1914,
důchodkyně
František Rauniger, nar. 1910, důchodce
Františka Raunigerová, nar. 1905,
v domácnosti
Libuše Rozbořilová, nar. 1902, důchodkyně

Marie Rýznarová, nar. 1920, důchodkyně
Františka Sladká, nar. 1904, důchodkyně
Marie Staňková, nar. 1928
Miloslava Stehlíková, nar. 1955
Rudolf Suchánek, nar. 1911, pracující
v JZD
Gusta Šefčíková, nar. 1913, důchodkyně
Marie Šemorová, nar. 1947, prodavačka
Josef Ševela, nar. 1914
Marie Ševelová, nar. 1918, v domácnosti
Štěpánka Ševelová, nar. 1916, důchodkyně
Františka Škrlová, nar. 1919, důchodkyně
Marie Šuláková, nar. 1946, pracující v JZD
František Toman, nar. 1910, důchodce
Karel Troubil, nar. 1922
Františka Troubilová, nar. 1884,
důchodkyně

Kl. Třeštková, nar. 1914, pracující v JZD
Marie Třeštková, nar. 1905, pracující
v JZD
Marie Vajbarová, nar. 1917, důchodkyně
Josefa Valná, nar. 1908, důchodkyně
Marie Valná, nar. 1923, pracující v JZD
Štěpánka Valná, nar. 1900, důchodkyně
Marie Varmužová, nar. 1901, důchodkyně
Anežka Veselá, nar. 1915, důchodkyně
Drahomíra Veselá, nar. 1925, pracující
v JZD
Ludvík Veselý, nar. 1921, dělník
Václav Veselý, nar. 1926
Libuše Vrúbelová, nar. 1918, důchodkyně
Marie Vykydalová, nar. 1905, důchodkyně
Pavlína Vykydalová, nar. 1913, důchodkyně
Františka Zítková, nar. 1937, v domácnosti